

Annus Irén

SZTE Amerikanisztika Tanszék, TNT

Család és nemzetépítés: A valós és elképzelt közösségek politikai összekapcsolásának lehetőségei

Foucault szerint a modernizmus felemelkedésével a 18. század folyamán Európában megváltozott a család, mint társadalmi intézmény helye és szerepe: „A család a modellből eszköz lesz, a népesség kormányzásának kivételes eszköze” írja „A kormányozhatóság” című tanulmányában. A család intézménye a jelenlegi kormány diskurzusában és eszköztárában is rendszeresen felbukkan, és úgy tűnik, leginkább ezt a valós közösséget kívánja felhasználni a nemzet általuk elképzelt közösségének megkonstruálásához. Jelen előadás az afro-amerikai feminista tudós, Patricia Hill Collins egy korábbi tanulmányában (It’s All In the Family: Intersections of Gender, Race, and Nation, 1998) közölt elméleti keretét kívánja segítségül hívni ahhoz, hogy feltérképezze, a család egyfajta idealizált, hagyományos modellje miként válhat nemcsak a társadalmi nemi viszonyok, de az etnikum-béli vagy faji, valamint osztálybeli különbségrendszerek ideológiai megkonstruálásának és gyakorlati megtartásának eszközévé a jelenlegi kormány kezében annak céljából, hogy saját nemzetállam-képére formálja és azon keresztül irányítsa az ország lakosságát.

Barát Erzsébet

SZTE Angol-Amerikai Intézet, TNT

A kritikai kutatások „mássága” avagy a nyelvi jelentés ideologikus beágyazódottsága

Összehasonlítási gyakorlatainkat a szöveg és kontextus relatív megkülönböztetése szempontjából tárgyalom. A kategorizálás relatív és nem abszolút „más”-nak elgondolt binárisokban

történő fontossága mellett érvelek majd. Az érvelés alátámasztására a Magyarországon a rendszerváltozás óta egyre erősödő, s az utóbbi két évben teljes hangerővel ránk zúduló gyűlöletbeszéd különféle formáit elemzem. Ezek segítségével fogok a mellett érvelni, hogy a „hasonlóság” jegyében miért *nem* lehet őket egymással paradigmaticus viszonyban lévő „azonos” diszkurzus „variációinak” tekinteni, s hogy miből is adóik ez a mindegyik a „kisebbségeket” stigmatizálja leegyszerűsítő ideologikus jelentés. Egyúttal egy tágabb elméleti keretben a diszkurzus fogalmát magát is megkülönböztetem a nyelv fogalmától, a kettő szinonimaként történő egybemosása ellen érvelek majd a relatív distinkciók.

Berán Eszter

PPKE Pszichológia Intézet

Feminista diskurzusok és a tudományos pszichológia metszéspontjai Magyarországon

Előadásomban a mai magyar pszichológiai kutatások gyakorlatát elemzem a nemzetközi tendenciák tükrében. Az előadás a narratív keretelméletre fókuszál. Ezen belül a feminista elméletek és diskurzusok hatását vizsgálja a mai tudományos pszichológiai kutatásokra, mind elméleti, mind módszertani szempontból.

Borgos Anna

MTA TTK KPI

A társ-anyák státusza a szivárványcsaládokban

Az utóbbi évtizedekben (legalábbis nyugaton, de az utóbbi években nyomokban nálunk is) jelentős szakmai és médiadiskurzus zajlik az azonos nemű szülőség lehetőségeiről, sajátosságairól, hatásairól. A kutatási kérdések rendszerint a

szülők és gyerekek pszichológiai „alkalmasságára” irányulnak, különféle mutatók szerint összehasonlítva őket a hagyományos családokkal. Ugyanakkor a szivárványcsaládok számos egyéb izgalmas kérdést is felvetnek, túl az összehasonlításon. Ezek egyike a biológiai és nem-biológiai szülőség pszichológiai és társadalmi aspektusainak vizsgálata. Előadásomban (nyitott kérdőívek segítségével) magyar kontextusban vizsgálom a társ-anyák pszichológiai és társadalmi státuszát a leszbikus anyák által működtetett családokban. Kérdéseim egyrészt a családi rendszeren belüli szerepekre és kapcsolati dinamikákra, a család önképére irányulnak. Másrészt megvizsgálom a társ-anyák láthatóságát és kapcsolatait a külvilág felé, beleértve a tágabb családot, a környezetet, a gyermekhez és a családhoz kapcsolódó intézményeket. A témában eddig napvilágot látott kutatások a társ-anyák fokozottabb sérülékenységére utalnak, amely aszimmetrikus jogi, társadalmi, pszichológiai és biológiai helyzetük összességéből adódik. Az előadás megpróbálja feltárni, hogyan gondolkodnak és küzdenek meg ezekkel a kérdésekkel a társ-anyák Magyarországon, s ezáltal igyekszik jobban megérteni társadalmi és pszichológiai helyzetük összefüggéseit.

Csánó Szabina

T-Tudok Tudásmenedzsment és Oktatáskutató Központ Zrt.,
Budapest

Variációk népeségfogyásra: A népesedéspolitika gender szempontú megközelítése Magyarországon és Szlovákiában

A népeségfogyás Magyarországon és Szlovákiában a jóléti berendezkedés alapjait fenyegeti. A csökkenő lakosság az aktív munkavállalók és az adóbevételek zsugorodását, így a pénz körforgásának hatékonyságát is veszélyezteti. Ezt súlyosbítja a kitolódó átlagos életkor, aminek értelmében növekszik az

idősödő lakosság aránya. Nem kétséges tehát, hogy rövid- és hosszú távon is alapvető korrekciókra szorul a jóléti rendszer. A mindenkori kormányok a probléma enyhítése érdekében alapvetően a népességszám növelését tartják elsőrendű céljuknak, azonban egyáltalán nem mindegy, milyen módszereket alkalmaznak. Mivel emberi életokról, és a nők testéről is szó van, érdemes körbejárni, hogy a politikai intézkedések hogyan próbálnak beavatkozni ebbe a személyes térbe. Éppen ezért az előadás során arra vállalkozom, hogy feltárjam és összehasonlítsam a két ország népesedéspolitikájának jogi iratokban és népesedéspolitikai intézkedéseiben megjelenő tartalmi elemeit. Emellett kiemelt hangsúly kerül az anyagok gender szempontú olvasatára, továbbá az interszekcionalitás jegyében az elemzés kitér a politikák etnikumokhoz való viszonyára, és megjelenik a vagyoni helyzet szerinti megkülönböztetés is.

Domonkos Livia

Comenius Egyetem, Pozsony

A szlovákiai magyar nők helyzete a munkaerőpiacon

Az EU reformprogramjainak értékeléséből az derül ki, hogy a nemek közti szakadék továbbra is nagy. Többek között ez is nagyban hozzájárul a strukturális munkanélküliséghez a szlovákiai magyar nők körében is. Ha az munkapiaci esélyegyenlőség témáját vesszük górcső alá, Szlovákia magyarul területein a diszkrimináció fogalmával az alábbi esetekben találkozhatunk: Némely szektorban magasabb a munkanélküliség, ez pedig azt jelenti, hogy egyfajta szegregáció alakul ki, aminek következményeként a foglalkozások női, illetve férfi preferenciák szerint oszlanak meg; A nők nagyobb valószínűséggel foglalnak el alacsonyabb bérrel fizetett munkahelyeket, és a vállalati hierarchiában alacsonyabb pozíciót töltenek be;

-A férfiak fizetéséhez képest alacsonyabb fizetési szintet érnek el azonos, illetve azonos értékű munkáért. Az előadás a szlovákiai magyar nők helyzetét elemzi a szlovák munkaerőpiacon, a Dél-Szlovákiai régió statisztikai adataival dolgozik, s ennek alapján próbál konkrét ajánlásokat megfogalmazni az itt fennálló gender gap fogalmára. Az előadás vizsgálja az esélyegyenlőség mérési mutatóit, a nők munkaerőpiacon való elhelyezkedés lehetőségeit, a munkaerőpiac szegregációját, és a diszkrimináció legkézenfekvőbb bizonyítékát, a bérkülönbségeket, valamint a női vállalkozások sikerességének mértékét. Az előadás megoldásokat is keres a fennálló problémákra, melyeket más országok modelljeiből igyekszem ajánlani. Azaz, a szlovákiai magyar nők helyzetéről nemcsak átfogó képet igyekszem adni, hanem elemzem is azt és új megoldások mellett érvelek.

Jabloneczay Tímea

Zsigmond Király Főiskola, Kommunikáció és Művelődéstudományi Intézet

Vágyakat elsajátító diszkurzív, retorikai műveletek

Előadásom a társadalmi nem és nemzeti diskurzust összekötő elméletekből kiindulva a kritikai diszkurzuselemzés és posztsztrukturalista feminizmus, valamint posztkoloniális elméletek potenciáljait használja ki a nemzeti középpontból megkonstruált és közvetített identitásminták, szerepek, alakzatok értelmezéséhez. A kritikai diszkurzuselemzés (Theun van Dijk, Ruth Wodak) a hatalom, uralom, társadalmi egyenlőtlenségek kommunikációs struktúrákon, diszkurzív stratégiákon, reprezentációs praxisokon keresztül újratermelő viszonyainak vizsgálatát szövegek makro-és mikroszintű elemzésein végzi el. De minthogy a nemzeti diszkurzus uralmi stratégiáinak működésére vagyok kíváncsi, így a nemzet és gender metszéspontjával foglalkozó elméletek

felé kell kiterjeszteni az alapozást. (Joan Nagel, Nira Yuval-Davis, Tamar Mayer, Ann McClintock). Tudjuk, hogy a nemzetépítésben érdekelt patriarchális diszkurzrendszer hatalmi szabályozási gyakorlatában a koherens társadalmi nemi norma kialakítása az egyik legfontosabb eljárás. Zrínyi Ilona reprezentációnak elemzése során azonban arra lettem figyelmes, hogy ez a praxis tovább megy, és nem csupán a társadalmi nemi identitás kapcsán végez kisajátító műveletet, hanem elsajátítja a nemi identitás kialakításának ellenőrző gyakorlatát, és szabályozza, befolyásolja a szexuális orientáció irányát is. A nacionalista diszkurzus és narratívaképzés által működtetett reprezentációs módok egyik alapeljárása a kulturális homogenizáció. Ennek az eljárásnak a reprezentációkban megképződő retorikai alakja a szimbólum, amely arra szolgál, hogy az ellentmondásokat, heterogenitásokat eltüntesse, és az elsajátított alakot mitikus ideállá változtassa. A szimbólum és allegória, metafora és metonímia dekonstrukcióra épülő posztkoloniális elmélete (Homi Bhabha) érdekes belátásokat tartogat az elsajátított női imázs, magyar kontextusban ez a nagyasszonyszerep, retorikai működtetésének vizsgálata során. Előadásomban a fent vázolt elméleti keretek összekapcsolási lehetőségeit szeretném részletesen bemutatni. Illusztrációnak pedig visszautalnék egy korábbi tanulmányomra, ahol ezt az analízist alaposan elvégeztem (*A nem nemzeti kisajátítása. Szentmihályi Szabó Mária: Zrínyi Ilona című regényében*, Irodalomtörténet, 2011/4. 490-513.), és számbaveszem a magyar kontextus további lehetőségeit, ahol ez a modell érvényesíthető.

Joó Mária

ELTE, Filozófiai Intézet

Szex és evolúció

A biológiai tudományok vonatkozó elméleti tudományos és populáris formában is igen kedveltek, mivel egyszerű

magyarázatokat kínálnak a szexuális viselkedés titkaira: az evolúciósan kiválasztódott, sikeresnek bizonyult szexuális stratégiák felfogását a poligám férfi és a monogám nő szembeállításával. Ez a magyarázat a tradicionális nemi különbségek neokonzervatív politikájának tudományos legitimálása a darwinizmus tekintélyével. (Bár természetesen a darwinizmusnak is többféle értelmezése létezik, képviselőik között éles viták folynak (pl. Dennett és S. Jay Gould között). Az evolúciós pszichológiai társadalomtudományi kritikája (pl. H. & S. Rose 2001, Lakatos László 2008) bár létezik, de alig kap figyelmet, feminista kritikájuk még kevésbé (nálunk nem is létezik). Egy magyar feminista kritika felvázolására vállalkozom. Ezért is az elmélet és kritikája magyar képviselőit állítom előtérbe és kevésbé részletesen mutatom be a nemzetközi diskurzust. Az evolúciós pszichológia (lánykori nevén szociobiológia) és humánétológia szövetsége a magyar tudományos életben uralkodó felfogássá látszik válni és vele az evolúciós nemi különbségek fenti felfogása (vö. Bereczkei Tamás, Csányi Vilmos, Pléh Csaba szerkesztette *Lélek és evolúció* (2001) művet és saját köteteik). Előadásomban a szexualitás tekintetében egyrészt az elmélet tudományos szintjét vizsgálom Bereczkei Tamás munkáiban, aki számos kötet, tankönyv szerzője, legutóbb a *Rejtett indítékok a párkapcsolatokban. Vonzalom, párválasztás, szexualitás* (2012) kötet jelent meg tőle, másrészt a populáris változatot Szendi Gábor két, a nőről írott könyvében, *A Nő felemelkedése és tündöklése* (2008) *A nő élete. Mit hoz a jövő?* (2012). A feminista nézetek közül az általam nagyra becsült Elizabeth Grosz emelem ki, aki az utóbbi évtizedben írott két könyvében (*The Nick of Time* 2004, *Becoming Undone* 2011) foglalkozik a darwinizmus, szexualitás és feminizmus kapcsolatával.

Földvári József

PTE Irodalomtudományi Doktori Iskola

Hímezni? Hámozni! – A „nőirodalmi” szöveg a minta, a reprodukció és a kézimunka fogalmainak tükrében

Előadásommal azokra az antagonisztikus viszonyokra hívnám fel a figyelmet, ami a „jó és rossz irodalom” pozicionálása, a kijelentés újrahasznosítása és - különösen a 20 század elején alkotó – az magyar női írók bírázataiban megfogalmazottak között áll fenn. A kritika legtöbbször az úgynevezett „női írók” műveit egyszerre találta rossznak (nem irodalminak) és sablonosnak. Az ilyen jellegű bírálatokkal mind mai napig találkozhatunk, de ha helyet adunk egy, a minősítéstől a retorikai sajátosságok felé történő elmozdulásnak, beláthatjuk az ilyen kritikai szövegek sablonszerűen ismétlődő, jellegét. Előadásomban arra keresem a választ, hogy a bírálat tárgyát képező szövegekre fókuszáló olvasat miként jelentkezhethet a „szépirodalmi” távolabb álló, ugyanakkor nagyon is performatív, a paternálist destabilizáló működésésként, amennyiben a reprodukciót, a sablont, a nem egyedi jelleget, az ismétlődő mintát a *textus* fogalmi keretei helyett a *textúra* mentén rendezi el. Meglátásom szerint az olyan, a „női művészeknek” fenntartott, a paternális által részint legitimizált helyek, mint a textilművészet számbavétele, a csipkés, hímzés technikáinak a kor szövegeivel való együttes olvasata nemcsak hogy új kérdéseket vehetnek fel, de lehetővé teszik a textil-textus metafora sablonos jellegének felismerését, valamint az esztétikai jellegének átpozicionálását. Előadásom elméleti kereteként olyan – elsősorban angolszász szerzőkre támaszkodom, akik a szöveg és a „női kézimunka” fogalmait hozzák elemzéseikben játékba (Showalter, Kruger).

Kádár Judit

NYF-BMFK Modern Filológiai Intézet

Az elfojtás szerepe a társadalmi identitás létrehozásában néhány, a huszadik század első felében alkotó magyar író művében

A tizenkilencedik-huszedik századi represszióknak az irodalomban sokféle megjelenési formája, és köztudottan többféle elméleti megközelítése van (Freud, Foucault); a legközkeletűbb elmélet szerint az elfojtás valamiféle társadalmi tekintély, autoritás megszerzése érdekében történik, vagyis a társadalmi integráció eszköze. John Kucich elmélete szerint viszont e hagyományos megközelítés segítségével a viktoriánus angol regény nem értelmezhető kellő mélységben. Az amerikai tudós úgy véli, a represszió azáltal, hogy az ént (szelfet) az emocionális intenzitás privilegizált helyévé teszi, elitizmushoz vezet, ami ellehetetleníti bármiféle társadalmi identitás megértését, mert elrejt, hogy a társadalmi tekintélyt valójában osztály és gender szempontok köré szervezik. A represszió társadalmi kötelességnek tűnik, de végül az önmegtagadás egy (bár libidinálisan fogékonyabb), önmagában beteljesültebb, elszigetelt szubjektivitást hoz létre. Magyarországon a huszadik század első felében a katolikus, görögkeleti és protestáns egyházak (felsőházi tag főrangú papjai révén) az uralkodó osztály része voltak; a represszióval mint az identitásformálás eszközével főként a dominánsan katolikus kézben lévő oktatási intézmények éltek. Előadásomban azt vizsgálom, hogy néhány író, a hívő katolikus Kosáryné Réz Lola, a zsidó vallásból katolikus hitre tért Erdős Renée műveiben a libidinális destabilizáció kulturális stratégiája a szereplők társadalmi integritásához vezetett-e, vagy elszigetelt szubjektivitások jöttek-e létre, azaz a regények szándékosan vagy reflektálatlanul elleplezték-e az olvasók elől a gazdasági és politikai hatalmi struktúrák hatását a társadalomra.

Kapus Erika

ELTE Irodalomtudományi Doktori Iskola

A szexualizált (női) test nyelve a századforduló irodalmában

Nyelv és szexualitás összefüggésével foglalkozni századfordulós szépirodalmi alkotásokban a genderkritika szempontjából nemcsak azért fontos, mert a nyelv mint médium segítségével körvonalazható a korszak testképe, az intim szféra társadalmi narratívája, hanem mert éppen ez az az időszak, amikor a női szexualitás verbális konstrukcióit eredménnyel kezdhettük keresni. Módszerem, hogy az adott korszak kiválasztott szépirodalmi szövegeiben megvizsgálom a (elsősorban női) testről és testiségről való írásmód sajátosságait, az eltérő nyelvi regiszterek adta lehetőségeket, a tabuképzés és eufemizálás nyelvi eszközeit, különös figyelemmel a heteronormativitáson, a fallogocentrikus látás- és láttatásmódon kívül bontakozó narratívák megoldásaira. Az elemzés része annak feltérképezése, hogy tetten érhető-e a genderlektusok szerepe a szexualitásról való szépirodalmi megnyilatkozásokban, létezik-e férfi illetve női fókuszú testiségleírás a századfordulón, s hogy milyen elméleti keretben jelenik meg a szexualitás ábrázolása az irodalmi művekben. A 19. század Magyarországon egész gépezet dolgozik azon, hogy a nemi vágy ne reprezentálódjék a nyilvános térben, a női nemi vágy pedig még fogalmában se létezhessen, vagy a férfiéval szemben, erős redukcióval jelenjék meg. Az a törekvés, hogy a nyelv segítségével ellenőrzésünk alatt tartsuk a szexuális viselkedési normákat, nem elszigetelten magyar jelenség: a viktoriánus szexuális ideológia alapját is ez képezi. Mint minden erősen központosító ideológia esetében azonban, itt is tapasztalható egy ellentétes irányú mozgás: a test kiszabadításának igénye a nyelvi hatalom alól. Erre enged következtetni a századfordulót

Európa-szerte ellepő pornográf és erotikus írások tömege, melyek alternatívát képeznek a szexualitásról való néma vagy erősen képes beszéd terepén. A nyugati keresztény világban élő tabujelenségek, a szexualitás erős kulturális beágyazottsága komolyan megnehezítik, hogy szexuális identitásunk nyelvi formát kapjon. Ugyanakkor a nyelv, amely rendelkezésünkre áll a megnyilatkozáshoz, jelentős befolyást gyakorol arra, mi minősül lehetségesnek, 'normálisnak' és kívánatosnak e téren. A különböző nyelvi regiszterrel dolgozó, más-más műfajú, eltérő esztétikai, formai követelményeknek megfelelni próbáló testrepresentációs századfordulós szépirodalmi szövegek elemzésével nyert eredményeket egyúttal felhasználhatjuk napjaink kortárs viszonyrendszereinek megértéséhez is.

Koller Nóra

Universität Wien, Gender Initiativ Kolleg Doktori Iskola

A legényanya és a testekre vonatkozó tudás elutasítása

„Ide nem kellenek felforgató elemek! Ide nem kellenek terhes férfiak!” – mondja Béla, a Rátóti VB elnöke a Garas Dezső által rendezett, 1989-ben bemutatott filmben. Ebben az előadásban azt kívánom megvizsgálni, hogy a fenti álláspont hogyan érvényesül, és milyen, a testekre vonatkozó tudást érvényesít a diegetikus világon belül és kívül. A filmbeli és az azon túli világ ütköztetése több szempontból is érdekes. Egyrészt azért, mert az általános vélekedés szerint *A legényanya* célja a társadalombírálat; másrészt pedig azért, mert az utóbbi időben a férfiterhesség vagy „legényanyaság” fontos testi tapasztalássá és vitatott jelenséggé vált. *A legényanya* értelmezéséhez fontos adalék, hogy politikai üzenetét anno megkésettnek, avíttnek tartották, és a ma már klasszikusnak számító filmet a korabeli kritika „kórusban elparentálta” (Tarján 1991). Népszerűségét későbbi

vetítéseknek és a szájhagyománynak köszönheti. Garas így összegezte a recepcióbeli változást egy interjúban: „[A] Filmszemlén széttéptek. Széttéptek. Irgalmatlanul... Aztán teltek-múltak az évek, és az elmúlt tíz év alatt mindig feltűnt valamilyen művészmoziban, és elkezdtek vetíteni. Jó nézőszámot értem el, de a legfontosabb, a filmnek mindmáig a fiatalok között van nagy sikere. Szeretik” (Albert 2013). Garas elemzésében a kor az egyetlen szociális marker, amely megkülönbözteti az egyébként homogén filmfogyasztót. A címszereplő Józsi testi változásainak érzékeny vizuális reprezentációja érvelésem szerint ellentmond a film börleszk komikumának. Ugyanakkor az idő, a *kor* hangsúlyozása az egyébként is népmesei *hagyományokat* felelevenítő *A legényanya* kapcsán olyan domináns értelmezési keretet erősít, amely figyelmen kívül hagyja a genderrel megjelölt testek társadalmi valóságát. Utóbbi jól illusztrálják a belga politikus, Hilde Vautmans szavai: „Az nem lehet, hogy *nálunk* férfiak szüljenek!” (Motmans 2011).

Konczosné Szombathelyi Márta
SZIE, Marketing és Menedzsment Tanszék

A kultúrakutatások gender vonatkozásai

Az előadás a nemzetközi kultúrakutatások gender vonatkozású eredményeit mutatja be, amelyek hasznosítható adalékokkal szolgálhatnak annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy mennyiben, miben más a magyar kultúra és/vagy miben hasonlít más társadalmak, kultúrák gyakorlataihoz a gender témák vonatkozásában. A tanulmány célja, hogy a kultúratudományok terén végzett három kutatás eredményeivel hozzájáruljon a gender téma interdiszciplináris szemléletéhez, a kultúratudományok elméleti keretének felvázolásával a gender tudományokkal kapcsolatos kutatásokhoz. Az adatok az European Values Survey és a

World Value Survey 1981-2008 összesített adatbázisból származnak. A European Values Survey és a World Value Survey két olyan longitudinális, nemzetközi kutatási program, amely 1981 óta több mint 100 ország közel félmillió mintáján tárta fel az értékeket és hiedelmeket, azok időbeli változásait, az azokat befolyásoló társadalmi és politikai hatásokat. A mérések, monitorok és elemzések vizsgálták a nemi egyenlőség kérdését és a család szerepéről való gondolkodást is. A GLOBE (Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness) Project a világ 61 országára kiterjedő nemzetközi összehasonlító kultúravizsgálat a vezetés és a szervezeti kultúra vonatkozásában, a melynek lebonyolítása során 3 iparágban, 825 szervezetnél összesen 17.000 válaszadót kérdeztek meg. Jelentőségét egyrészt az adja, hogy az eddig összegyűlt tapasztalatokat ötvözve egy olyan átfogó modell megalkotására tesz kísérletet, amely összefogja a korábbi elméletekben szétszórva megjelenő előremutató részeredményeket, másrészt ezzel egy időben megkísérli egységes szempontrendszer alapján értékelni a kultúrákat. A GLOBE projekt a széleskörű általános kultúrákutatóon túl a vállalati kultúra kutatásának legátfogóbb modellje is egyben. A GLOBE által meghatározott kulturális dimenziók egyike a nemi egyenjogúság.

Kovács Edina

DE Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Iskola

Feminin elvárások és karrierstratégiák a pedagóguspályán

A tanári pálya elnőiesedése – néhány ázsiai ország kivételével – világszerte megfigyelhető. Így a szakmai diszkurzusok egyre kevésbé hagyják figyelmen kívül ezt a kérdést. Ugyanakkor szinte kizárólag az angolszász szakirodalmat jellemzi, hogy a tanítást valóban a társadalmi nemek tudománya szemszögén

át vizsgálja, s úgy tekinti, mint szimbolikus teret, amelyben a társadalmi nemi szerepek definiálódnak.

Az USA-ban a női munkahelyek számát tekintve az általános iskolai oktatás a második helyen áll, a középiskolai oktatás a tizennegyedik helyen, és számos európai országban az oktatás a harmadik-negyedik helyet foglalja el a nőket foglalkoztató szektorok között. Ennek kapcsán a nemzetközi szakirodalomban jellemzően az alacsony fizetések és a presztízs csökkenése jelenik meg: a munkaerő-piaci mechanizmusok az elnőiesedést hátránnyá teszik, és a nők minden országban nagyobb arányban vannak jelen a kis presztízsű ágazatokban és foglalkozásokban.

Az angolszász országok kutatásai emellett felhívják a figyelmet arra, hogy a leendő tanárokkal szemben egységes, és a társadalmi sztereotípiák szerint nőies elvárások fogalmazódnak meg, s ezzel párhuzamosan látható az is, hogy a férfaitól erősen maszkulin viselkedést várnak el. E kétféle szerepelvárás – legyen törődő, gondoskodó, ugyanakkor tekintélyes és határozott – pedig a fiúk számára nehezen választhatóvá teszi a tanári pályát, és növeli a pályaelhagyók arányát a férfiak körében. A tanári pálya fokozódó elnőiesedéséhez általánosságban femininnek mondható elvárások és karrierstratégiák társulnak, így például a pedagógusok, ha nagyobb kulturális tőkére akarnak szert tenni, akkor is az azonos szintű végzettségeket gyűjtik, és nem az innovatív doktori képzésekbe, kutatásokba kapcsolódnak be. Utóbbi megállapítások – saját kutatásaim (DPR 2010, DPR 2011, HERD 2012) eredményei szerint – a hazai helyzetre is igaznak bizonyultak.

Kovács Ilona

SZTE Francia Tanszék

A Bánk bán különböző rendezői koncepcióinak feminista összehasonlító elemzése

Katona drámája nemzeti színműnek számít, amelyet nemcsak a Nemzeti Színház, de az ország összes társulata gyakran műsorára tűz. A Nemzetiben számos emlékezetes előadása volt, a többek között 1970-ben (r. Marton Endre, a bánt Sinkovits Imre, Gertrudist Ronyecz Mária alakította), 1975-ben (r. Both Béla, Bessenyei-Máthé E.), László, de megrendezte a darabot ugyanott Vámos László (1987), Vidnyánszky Attila (2002) és Alföldi Róbert (2012, Bánk bán junior), illetve Ruszt József (1996), hogy csak a legjelesebbeket említsük. Az értelmezés szempontjából azonban ezúttal a hagyományosnak számító Marton-rendezést és egészen újító, haladó felfogás szemléltetésére Zsótér Krétakörös előadását szeretném bemutatni. A választást az is motiválja, hogy ezt a két előadást – több másik mellett - magam is láttam, és saját emlékeim alapján tudom felidézni. A hagyományos felfogásban az értelmezés követi a szöveg főbb vonalait, és Gertrudist alávaló, gonosz királynőnek mutatja be, aki idegen (meráni) származása miatt a magyarok ellensége. Az újító szemlélet azonban képes eltávolodni ettől a túlságosan szöveghez tapadó értelmezéstől, és éreztetni, ráadásul az eredeti szöveget megtartva, hogy olyan olvasat is lehetséges, amely felmutatja a darab idegengyűlölő, sematikus magyarkodó és nőellenes vonásait. Zsótér azzal, hogy díszlet helyett magyar szürke marhákat állított a színre, amelyek kiválóan szerepeltek mint trón, szék, asztal és minden egyéb kellék, egyúttal ezt a hamis nemzeti felfogást is megkérdőjelezte. A szöveg hangsúlyozása és a színészi játék ugyancsak kiválóan kiemelte a fenti jellemzőket, és idézőjelbe tudta tenni a hamis beállításokat, amelyek sem a történelmi adatoknak, sem a tárgyilagosabb szemléletnek nem felelnek meg.

Kulcsár Zsófia

SZTE Angol Irodalmak és Kultúrák Doktori Iskola, TNT

Globális és lokális viszonyok a rendszerváltás utáni feminista mozgalomban

A 20. század vége a transznacionális, globális struktúrák mentén szerveződő társadalmak és kultúrák kora. Ezt a globális és lokális kettősség problematikát az 1989-es rendszerváltás utáni magyar feminista mozgalom kontextusában szeretném körbejárni. 1989-et megelőzően „nyugaton” jellemző volt az a nézet, hogy a szocialista országok garantálták a nők számára a teljes egyenjogúságot mind a tanulásban, mind a pályaválasztásban. A rendszerváltás után láthatóvá vált ennek a mítosznak a tarthatatlansága. A demokratizálódás folyamatában, a civil társadalom létrejöttékor megjelentek a nők jogait, érdekeit szem előtt tartó szervezetek, melyek pusztán léte eleve kikezdték a mítosz logikáját. A szerveződés korai szakaszában az egyik legnagyobb jelentőséggel bíró szervezet a Feminista Hálózat volt. A Feminista Hálózat példáján keresztül próbálom szemléltetni, hogy milyen nehézségekkel, akadályokkal kellett szembesülnie a mozgalom résztvevőinek a 90-es évek Magyarországon, legyen az a feminista ismeretek népszerűsítése a társadalomban, vagy a politikával való kapcsolat kialakítása. Dupcsik és Tóth (2008) *familizmus*nak hívja a magyarországi és poszt-szocialista országok azon jelenségét, ahol a család központi és kizárólagos szerepet van hivatva betölteni az egyén életében. Ők a *familizmust* az alacsony bizalmú társadalom következményének írják le, bizonyítva a kelet-európai országok „alacsony bizalmi indexű” jellegét (Boda & Medve 2012). Előadásomban azt vizsgálom, hogy a Hálózat tagjaival készített interjúkban, illetve elérhető elemzésekben, visszaemlékezésekben (Bozzi & Czene 2006) mennyire és milyen értelemben jelenik meg a bizalmatlanság kérdése.

Molnár Csilla

NYE Társadalom-, Szociális és Kommunikációtudományok Intézete

Weöres és *Psyché* a 21. századi olvasatokban

Munkámban Weöres Sándor *Psyché* című művének (1973) értelmezésével foglalkozom. Célom a gender, a dekonstrukció és a hermeneutika szempontjainak -- ha nem is egyszerre és egyazon hangsúllyal – érvényesítése néhány mai tanulmány kritikai vizsgálatával. A *Psyché* mai tudós olvasóinak egy része beleesik abba a hibába, hogy miután megállapítják a főhősnő-elbeszélő fiktív voltát, a szövegtől (tehát verseitől, feljegyzéseitől) független entitásként kezelik őt. Illetve néha hozzáteszik, hogy megalkotója, Weöres Sándor milyen bravúrosan élt az alakteremtés eszközeivel valós és fiktív alakok szövegeinek, adatainak, életeseményeinek szerepeltetésével, és a korabeli beszéd imitálásával. Elfeledkeznek eközben a gender összefüggésnek arról a belátásáról, hogy bár Lónyay Erzsébet *Psyché* alakja fiktív (bár a korra vonatkozó jelenbeli tudásunknak megfelelően valósnak tűnő) személy, de a szöveg megszületése óta eltelt negyven év során állandó zajlásban volt és van a társadalmi nemről, így a valós személyekről szóló tudás és beszéd. Ennek megfelelően *Psyché* önazonossága olyan fiktív identitás, amely a telő idő során adódó társadalmi kötöttségek között jön létre és performálódik újra és újra. Vagyis nem egyszeri aktus Weöres Sándor *Psyché*-kreációja, hanem folyamat. Az is fontos szempont, hogy a fiktív *Psyché* költőnő alakja éppolyan narratív, és performatív beszédcselekvések hálózatában válik tudhatóvá, mint bármilyen élő vagy korábban élt személy identitása. Ennek megfelelően viszont a megértő olvasás, de már az írás megkerülhetetlen velejárója az értelemképződés hermeneutikai természete és a ráutaltság állandó, szükségszerű aktivitása.

Séllei Nóra

Debreceni Egyetem

Mit ér a bölcsészdiplomás, ha nő? – A bölcsészdiplomás nő esze, lelke és teste, avagy ki húzza meg a határokat

Előadásomban, melynek eredményei tizenkét, a Debreceni Egyetemen (volt KLTE-n) végzett bölcsészdiplomás nővel készített mélyinterjúra épülnek, azt a kérdést teszem fel, hogy a közvélekedés szerint női, nőies, “nőknek való” bölcsészettudomány valójában mennyire az. Mind pedagógiai, mind tudománypolitikai, mind pedig oktatásszociológiai szempontból tanulságos reflektálni azokra az önéletrajzi elbeszélésekre, melyekben arról számolnak be interjúalanyaink, hogy miképp jelölik ki az oktatás, majd a munkaerőpiac a meghatározó szereplői (tanárok, oktatók, mentorok, munkaadók és főnökök) azokat a szellemi-intellektuális, és egyben pályahatárokat, ameddig a bölcsészdiplomás nők elmehetnek – és ameddig, ezen határijelölések következtében, a bölcsész nők úgy gondolják magukról, hogy elmehetnek.

Az egyáltalán nem meglepő – de máig való érvényességük miatt mégiscsak meglepő –, a tudományos pályaválasztás szempontjából aszimmetrikus férfi–női modellek mellett megtalálhatók ebben a kis merítésben is olyan esetek, amelyekben a nő intellektuális értékét – az általános iskolától kezdve az egyetemen át a munkaerőpiacig – igen jelentős mértékben meghatározza a teste, a szexualitása. Kutatásaink ugyanis megrendítő példákkal is megerősítik, hogy a női hallgató vagy munkavállaló jelenlétéhez szinte elkerülhetetlenül hozzájárul nőiesként kódolt teste, amelynek alapján a szexuális diszkrimináció különféle mértékével és fajtájával kénytelenek megküzdeni, egészen a nemi erőszakig elmenve. Interjúalanyaink – és elsősorban a fiatalabb mikrogeneráció tagjai – azonban nagyon tudatosan reflektálnak ezekre a jelenségekre, és egyéni és sokszor nem

bevett megoldásokkal keresik a saját női útjukat, melyhez az alapot éppen az a bölcsészkar képzés szolgáltatja, melyről egyöntetűen azt vallják: kreativitással, analitikus készségekkel, mélyre ható kulturális tudással vértette fel őket, de amely mégsem engedi, hogy a formális keretek között kibontakoztathassák képességeiket, annak ellenére, hogy a köztudatban a bölcsészkar jellegzetesen „nőknek való” .

Simon Lehel

DE Rose Kft.

Hogyan „nem-nevelhető” egy meleg gyermek Magyarországon?

A melegség nem pedagógia kérdése: ebben minden szakértő egyetért a gender studies képviselőitől a genetikusokig – egyöntetűen. Mégis a kortárs Magyarországon sok meleg gyermeket nevelnek, ill. nevelnének „nem-melegségre”: kisgyermekeket, iskolásokat, kiskamaszokat. Naivitás azt hinni, hogy mindez csak az előbújás időszakában kezdődik. Előadásomban nagyon sok viktimizált fiú fog erről „beszélni”, felnőtt fejjel, megoldási javaslatokkal, mindannyian önmaguk lélektörténetéből. Ezek három tipikus életútja ragadható meg. Első Fiú 3 évesen unja a tündérmeséket, mivel „sosem csókol meg egy királyfi egy másik királyfit”, ezt felnőttként különösen diszkriminatívnak ítéli meg, utólag (is). Második Fiú 8 évesen megkérdezi horthysta nagypapáját, hogy „miért van az, hogy a fiúk csak a lányokat, a lányok csak a fiúkat szerethetik, a lányok a lányokat, a fiúk a fiúkat sosem?”. Nagypapa olyan verbális agressziót tanúsít, hogy Második Fiú tizennégy éves koráig nem mer más fiúkról még álmodozni sem. Harmadik Fiú hatodikos korában nem érti, „hogyan a mágnes kék pólusa, miért taszítja a többi kék, a piros a többi pirosat; pedig ugyanúgy kötődhetnének egymáshoz, mint a piros és a kék”. Ezt kifejti kádárista – akkor alezredes laktanyaparancsnok – apjának, s

megverik, mert „sosem érti a fizikát”. Harmadik Fiú úgy gondolja 12 évesen, hogy „valami nincs rendben a családjával, amibe beleszületett”. Felnőttként jelenleg Harmadik Fiú nem fizikus, hanem táncszobos. A Fiúk életútja alapján állítom, a negatív nevelés sokszor ugyanúgy spontán, mint maga a melegség. A kérdés csak az, lehet-e olyan „gendered” környezetet teremteni a kortárs – akár magyar – pedagógiai pszichológiában, ahol a spontán reakciókban is természetes a nem-szexnormatív attitűd – nem „köznevelve”, hanem közoktatva.

Szamosi Barna

CEU Gender Studies Doktori Iskola

A Roma identitás szerepének vizsgálata a magyarországi humán genetikai diskurzusban

A Human Genom Project befejezését követően számos kutatás elemezte a klasszikus rassz/etnikai fogalmak alkalmazásának tarthatóságát a molekuláris genetikában. Előadásomban a PhD kutatásom alapján azt szeretném bemutatni, hogy milyen alapokon nyugszik a fenti kategóriák alkalmazása a kortárs genetikai vizsgálatokban, amelyeknek alanyai az ország területén élő Roma közösségek tagjai. Munkám során humángenetikai kutatókkal és klinikai genetikusokkal készítek félig-strukturált interjúkat, amelyben ezeknek a társadalomtudományi kategóriáknak az alkalmazási lehetőségeit és a genetikai szűrésekhez és géndiagnosztikai tesztekhez kapcsolódó etikai kérdéseit térképezem fel. Az előadás során a jelenlegi interjúkat felhasználva, az ezekből felmerülő témák mentén három részre fogom osztani az érvelésemet: (1) férfinév alapú genetikai azonosítás, (2) egyponyos nukleotid-polimorfizmus (SNP) alapú szűrések betegségekre, és (3) filogenetika. Az empirikus példákon keresztül amellet szeretnék érvelni, hogy ezek a gyakorlatok

ÖSSZEFOGLALÓK

molekuláris alpra helyezik a Roma társadalmi kategóriát, vagyis genetikai markereken keresztül biológiailag stabilizálják a fogalmat, figyelmen kívül hagyva a társadalmi kategóriák dinamikus változását.

Szapu Marianna & Bolemant Lilla

Comenius Egyetem, Pozsony & Fórum Kisebbségkutató Intézet,
Pozsony

A szlovákiai magyar nyomtatott média nőképe

Szlovákiai és magyar – ez a reklámszöveg olvasható a szlovákiai magyar profi néptánccsoport, az Ifjú Szívek óriásplakátján. A képen egy összefont hajú, fiatal nő meztelen háta látható, ráfestve magyaros színes hímzés minta. Vajon ilyen-e a szlovákiai magyar nyomtatott média nőképe? Valóban a vidéki, hagyományokat őrző nő reprezentációja az uralkodó? Lehet-e egyáltalán a szlovákiai kisebbségi magyar sajtó nőképéről beszélni? S ha igen, ez mennyiben sajátosan kisebbségi? Van a patriarchátusnak, s a patriarchális ábrázolásmódnak „kisebbségi” léte és formája? Az előadás kapcsolódási pontokat keres a vizsgált médiumok és a hazai (esetünkben szlovákiai), valamint a külföldi (magyarországi, csehországi) médiumok nőképe között. Mennyiben nyilvánul meg a magyar nemzeti sajátosság, van-e ilyen, és mennyiben reflektálnak a médiumok a közös országban lévő társadalmi, kulturális összefüggésekre. A gender szempontú kultúrakutatás elemeit felhasználva próbálunk ennek utánajárni. A Vasárnap című családi hetilap és az Új Nő című női havilap példáján próbáljuk feltérképezni a helyzetet.

NYOM9

Szóke Dávid

SZTE Angol-Amerikai Intézet, MA program

A transgender test, mint a reflexió alanya és tárgya Kimberly Peirce *A fiúk nem sírnak* című filmjében és Rakovszky Zsuzsa *VS* című regényében

Előadásomban a gender, ezen belül a transgender identitás elméletét kívánom elemzés tárgyává tenni, a konvencionális testfelfogást a transgender emberek által azonosított énképpel állítom szembe. Munkám alapja két mű, a már fentebb említett *A fiúk nem sírnak*, illetve Rakovszky Zsuzsa *VS* című regénye. Mindkét alkotás a valóságból meríti ihletét: *A fiúk nem sírnak* hőse Brandon Teena, akinek brutális megerőszakolása és meggyilkolása az egyik leghírhedtebb gyűlölet diktálta bűncselekménynek számított a kilencvenes évek Amerikájában, míg Rakovszky könyvében gróf Vay Sándor (Sarolta), egy tizenkilencedik századi magyar transznemű író, költő és publicista alakját eleveníti fel. Mindkét mű hősei a következő kérdésekre keresik a választ: Hogyan választható külön a nemi identitástudat a morfológiai szextől? Milyen formában léteznek határvonalak a test és az identitás reflektív viszonyában? Milyen veszélyeket rejt, ha ez az identitás ütközik a társadalom, illetve a különböző társadalmi rétegek diktálta szexuális szerepfelfogásával? Ezekre a kérdésekre a két háttértörténet, a filmnyelvben és az irodalmi szövegben rejlő lehetőségek és korlátok, a gender identitás pszichológiai és szociológiai szempontú kérdéskörének felvázolásával próbálok választ adni. Ennek megfelelően az előadás első része Brandon Teena és Vay Sándor élettörténetét vázolja. A második rész a valós alakok a film és a regény világába helyezésének filozófiai és művészi aspektusból való előnyeit és buktatóit kívánja megvilágítani a két alkotás külföldi és itthoni recepciójának tükrében. Az „én és a másik én” problematikáját a harmadik részben a Cooley-féle tükörkép-én és a gender identitás ellentétének kontextusába kívánom ágyazni, hogy a

két művet annak a gender alapú felvetésnek vessem alá, amely a transzgender testet a heteronormativitás „rémalakjaként” határozza meg.

Ureczky Eszter

DE Angol-Amerikai Intézet

Mit ér a bölcsészdiplomás, ha nő? Pályamódosítás és külföldi tapasztalatok az interjúk tükrében

A bölcsészdiplomával rendelkezők túlnyomó része tanári képesítést is szerez, ám különböző okok miatt sokan döntenek úgy, hogy elhagyják a pedagóguspályát, vagy eleve nem a végzettségüknek megfelelően szándékoznak elhelyezkedni. A bölcsészképzés esetében azonban felvetődik a kérdés, mit is jelent pontosan a „végzettségnek megfelelően” elhelyezkedni? Számos interjúalany esetében figyelhető meg ugyanis, hogy bár látszólag igen távol kerültek a diplomájukban megnevezett képesítésektől, pályájuk során számtalan módon bizonyult hasznos ugródeszkának a bölcsészháttér. E hasonlóság ellenére azonban a pályamódosítás kérdése nagyban összefügg az életkorral is, amennyiben a megkérdezett tanári szakot végzett nők alapvetően két csoportra oszthatók: a középkorú nők esetében jellemző, hogy a gyermekvállalás után más munkakörbe térnek vissza, még ha előtte hosszabb-rövidebb ideig tanítottak is, a frissdiplomások viszont eleve csak átmenetként tekintenek a tanításra, és nem tervezik, hogy hosszú távon a pályán maradnak – s ennek főleg anyagi okai vannak. A bölcsészképzésben részt vevők számára a tanári pálya mellett más karrierlehetőségek is elérhetőek. A választást sok esetben külföldön szerzett tapasztalatok befolyásolják, hiszen – mint arról a megkérdezettek zöme beszámolt – ezek legtöbbször nem csak szakmailag, hanem személyes szinten is formatív tapasztalatnak bizonyulnak. Sok esetben, elsősorban a nyelvszakosoknál, már a szakválasztás

miatt is kézenfekvő, hogy a hallgató hosszabb-rövidebb ideig nemzetközi környezetben gazdagítsa nyelvi és kulturális ismereteit, de a nyelvtanulás önmagában is igen nagy motivációs erő csaknem mindegyik szak hallgatója számára. Az előadás arra keresi a választ, hogy a projekt keretében készült interjúk mennyiben igazolják az üvegplafon- illetve az üveglift-jelenséget, és milyen szubjektumpozíciók, identitásformáló erők, valamint intézményi mintázatok rajzolódnak ki az alanyok beszámolóinak genderkonstrukcióiból, tekintettel életkorukra, családi hátterükre, azaz a „személyes” eredendően „politikai” jellegére.

Varga Virág

„Talán van némi értéke annak...” Bestseller írók művei a modernségben és az angolszász, valamint a magyar irodalmi kánonban

Magyarországon az irodalomtudomány kevésbé nézett szembe a populáris művek interpretációjának kérdésével, különös tekintettel a nagy példányszámban megjelenő könyvek olvasataira, illetőleg létmódjainak vizsgálatára, holott az egykori sikerszerzők tanulmányozása és a feminista értelmezés hasonló kérdésfeltevéseket implikálhat, mivel mindkettő leszámol azzal, hogy többnyire jelentős (férfi)szerzők hangját hallgassa, amelyek alkalmasak az iskolai oktatásban a jövő generációja számára, továbbá mindkettő alapjául mégis az egyre inkább elmosódni látszó kánon kritikája szolgálhat. Bonyolítja a helyzetet, hogy maga a sikeres könyv gyakran éppolyan tekintélyelvűséggel léphet fel, mint egy-egy kritikus megszólalás. Nem szabad elfelejtenünk azonban, hogy sikerkönyvek már azelőtt léteztek, mielőtt a bestseller fogalma felmerült volna, de hogy mit tekintünk annak, az nemcsak országonként és időszakonként változó, hanem az is: hogy milyen helyet foglalnak el a sikeres írók

művei az adott kánonban, és vajon ugyanúgy bánnak velük itthon és az angolszász irodalomkritikában, mint a „irodalmilag” sikeres (férfi)írók műveivel. Előadásomban részletesen szeretnék kitérni arra kérdésre is, hogy míg a jelenkori művek sikeréhez kevés bizalmatlanság fűződik, visszamenőleg a magyar irodalomtörténeti munkák többsége riasztó képet fest visszamenőleg egy-egy magyar (és nemzetközi) sikert elért szerző/nő művéről, és gyakran úgy interpretálnak bizonyos nem magyar nyelvű szöveget a kiadók, hogy nem vesznek tudomást arról a hiedelemről, hogy reklám dacára nem biztos, hogy egyes külföldi szerző/nő esetében valódi, nagy példányszámú eladott könyvről van szó, és ez gyakran kiadói kudarcokhoz vezet.

Zámbóné Kocic Larisa

SZTE Angol-Amerikai Intézet, TNT

„Mert az angyal a részletekben lakik” – Angelina Jolie maszektómia műtétének fogadtatásáról

Május 14-én a *New York Times* Vélemény rovatában Angelina Jolie nyilvánosságra hozta, hogy megelőző kettős maszektómia műtétnek vetette alá magát. A nemzetközi és hazai sajtót napokig foglalkoztató hír olvasók reakcióinak garmadává váltotta ki – ellenzőket és támogatókat egyaránt. Jelen előadásban elsősorban a magyar visszhangokat veszem szemügyre és összehasonlító megközelítésben vizsgálom azok gender sajátosságait, elsősorban Kathy Davis elméleti megközelítésének segítségével. Főképp azt vizsgálom, hogy egyes reakciók hogyan és milyen érvek mentén nem tesznek különbséget a kozmetikai beavatkozás és a profilaktikus maszektómia között - amennyiben mindkettőt felesleges és külső, ideológiai nyomásnak engedő beavatkozásnak tekintik.

T.N.T.

KY **i** M9

